

ОБЛИЦИ ПОВЕЗИВАЊА И САРАДЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈА УДРУЖЕНОГ РАДА РАДИ ИСТУПАЊА НА ИНОСТРАНОМ ТРЖИШТУ

Уводна излагања

а) Предмет излагања

Нови Устав, утврђујући основе нових правних института на којима почива правни систем који се усклађује са Уставом, посвећује посебно место и односу промета и производње односно њиховом повезивању. Начела на којима се успостављају ови односи јесу, бар у највећем делу, и оквир у коме се остварује удруживање рада и средстава и успостављање других облика повезивања и сарадње организација удруженог рада ради иступања на иностраном тржишту. Може се чак рећи да се појам повезивања промета и производње, као социолошко-политички, преводи на језик права као „заједничко пословање“, „удруживање и пословна сарадња“, „удруживање рада и средстава“ ових организација, и сличним изразима. Успостављање ових нових односа одвија се кроз споразумевање организација удруженог рада. Отуда, није случајно што баш у области спољне трговине долази до нормативног регулisaња обавезног споразумевања и обавезне сарадње на којим се основама гради даљи правни положај организација удруженог рада које обављају спољнотрговински промет. Као што ћемо касније детаљније видети, организације удруженог рада које се баве увозом и извозом организују се на начелима обавезне сарадње са производним организацијама. При томе, ова сарадња, коју налаже Устав, одвија се кроз суштински два различита облика. Један, који је добровољан у погледу избора форми сарадње али обавезан са становишта општег начела да се та сарадња мора остварити, и други који се састоји у обавезном удруживању рада и средстава. Под овим обликом Устав подразумева утврђивање заједничке политике увоза и извоза, утврђивање заједничког дохотка и сношење заједничког ризика који из те сарадње произилази као и сношење заједничке одговорности за проширење материјалне основе обе наведене сфере (промета и производње) и за унапређење продуктивности у сфери производње. Међутим, повезивање и сарадња организација удруженог рада ради иступања на иностраном тржишту свакако је шири појам који се не ограничава само на повезивање прометних и производних организација већ свакако

обухвата и повезивање самих прометних организација ради заједничког иступања. Отуда ће наша излагања обухватити и сарадњу која се одвија кроз одговарајуће секције Привредне коморе Југославије и у оквиру интересних заједница за економске односе са иностранством, путем самоуправних споразума и уговора о удруживању девиза.

б) Извори и начела

Извори права који регулишу област удруживања рада и средстава и повезивања и сарадње организација удруженог рада ради иступања на иностраном тржишту Устав СФРЈ од 1974. године, члан 43; Закон о удруженом раду од 1976, члан 71 од 79 и, у погледу заједничког дохотка и заједничког прихода, чл. 67. — 68; Закон о промету роба и услуга са иностранством од 1977. г. чл. 3 — 8, 27, 73 — 75; и Закон о девизном пословању и кредитним односима са иностранством од 1977, чл. 12, 13, 146, 152 и 153 (оба закона из 1977. објављена су у Службеном листу СФРЈ бр. 15 из исте године). У изворе који регулишу ову материју спадају и републички прописи којима се остварује систем ове сарадње чији су основи дати у савезним прописима. Ту свакако спада Закон о самоуправној интересној заједници за економске односе са иностранством СР Србије (Сл. гласник СР Србије бр. 30 од 1977). Наведеним изворима, може се рећи, дати су основи и уоквирена је садашња фаза развоја нових односа који се, на основу уставних начела, изграђују у области сарадње прометних и производних организација уопште, како на унутрашњем тако и на спољнем тржишту. Динамичније усаглашавање сфере ових односа са Уставом тек предстоји. Отуда, треба очекивати и нове изворе законског регулисања, у прилог чега говоре и већ најављени прописи, за сада још у тезама, као што су Закон о обавезном удруживању рада и средстава производних организација удруженог рада и организација удруженог рада које се баве прометом робе и услуга и Закон о Југословенској банци за међународну економску сарадњу и заједничким финансијским организацијама.

Устав СФРЈ у члану 43 утврђује начело сарадње и самоуправног удруживања рада и средстава у оквиру те сарадње између организација удруженог рада које се баве пословима промета робе и услуга и „производних и других организација“ са којима послују. Ставом 2 и 3 истог члана наведена сарадња утврђује се као обавезна док се препушта савезним законима да одреде у којим случајевима и под којим условима организације удруженог рада које се баве пословима увоза и извоза, пословима промета робе на велико у спољном и унутрашњем промету и „другим законом одређеним пословима промета робе и услуга“ обавезно удружују рад и средства с производним и другим организацијама удруженог рада. Из наведених уставних одредби могу се извући два важна закључка: да је сарадња између прометних и производних и других организација, у случајевима које закон одреди, обавезна и да се одвија кроз удруживање рада и средстава. Прокламовање наведених начела има, међутим, и шири значај. Оно позива на сарадњу прометних и производних органи-

зација на уставним начелима и када не постоји обавеза удруживања рада и средстава из чега проистиче и начело отворености организационо-правних облика кроз које се ова сарадња одвија и могућност приступања других организација већ постојећим облицима у којима је успостављена сарадња прометних и производних организација.

Даље одређивање појма повезивања промета и производње чини Закон о удруженом раду разрађујући два елемента: трајност пословне сарадње као услов за наступање обавезе повезивања промета и производње (члан 71 став 1), при чему се изричито наводе и организације које се баве пословима извоза и увоза и утврђивање успостављања ове сарадње као услова за обављање увоза и извоза односно промета робе на велико (члан 72 став 2). Оба ова елемента понавља и даље развија Закон о промету роба и услуга са иностранством (члан 3 и 8) наглашавајући обавезност удруживања рада и средстава као услов обављања спољнотрговинске делатности додајући и обавезно заједничко сношење ризика из тог пословања.

Односи између сфере промета и сфере производње која је усмерена на спољну трговину регулишу се самоуправним споразумом о удруживању рада и средстава. Организације удруженог рада, тојест спољнотрговинске организације послују по начелима обавезне сарадње са производним и другим организацијама по начелима обавезног удруживања. Нема спора, дакле, да између прометних организација и производних организација, када је у питању спољнотрговински промет, мора да се успоставе односи обавезне сарадње, при чему прописи иду и даље и праве разлику између обавезне сарадње и обавезног удруживања. При томе, не намеће се у свим видовима спољнотрговинске активности обавезно удруживање, али минимум онога што мора да се оствари то је обавезна сарадња. Прописи даље утврђују основна питања која морају да буду обухваћена сарадњом. Она су врло обухватна и траже даље разрађивање самоуправним споразумом између прометних и производних организација. При томе, обавезна сарадња није само морално начело које је прокламовано него је правна категорија која је кроз законе добила своје санкције. Ако субјекти не остваре овакву сарадњу закон овашћује одређене субјекте да покрену поступак споразумевања ради успостављања такве сарадње.

Субјекти повезивања

Извори права који регулишу материју повезивања промета и производње у одређивању субјектата овог повезивања не иду даље од појма прометних и производних организација као опште категорије подразумевајући под оним првим увозно-извозне, односно организације удруженог рада које се баве другим спољнотрговинским пословима и организације удруженог рада које се баве прометом робе на велико. Под спољнотрговинске послове подводе се и послови заступања страних фирми. Устав пак допушта да се законом, као субјекти овог повезивања, обу-

хвате и организације које се баве другим пословима промета робе и услуга (члан 43, став 3).

Овакво одређивање субјеката повезивања промета и производње свакако је недовољно и поставља низ питања. Прво, пошто је одлучивање о удруживању рада и средстава неотуђиво право радника у основним организацијама удруженог рада, јесу ли субјекти удруживања непосредно основне организације, или оне то могу чинити и преко других облика удруживања, радне, сложене организације удруженог рада или чак и пословне заједнице или интересне заједнице материјалне производње? Које су све делатности обухваћене појмом производње и промета, посебно у спољној трговини? Да ли промет на велико обухвата и продају робе у великим количинама непосредном потрошачу и које су то количине? Да ли се обавеза удруживања односно повезивања у смислу закона односи и на прометне организације такозване сопствене мреже? Најзад, крупно питање је колико субјеката мора бити да би се остварило повезивање, било на страни промета било на страни производње?

Из начела Закона о удруженом раду и, шире, уставних начела јасно проистиче да је субјект свих облика удруживања рада и средстава, па и повезивања прометних и производних организација радник удружен у основне организације удруженог рада. Међутим, као и код других облика удруживања, то значи да се одлука о удруживању мора донети у основним организацијама удруженог рада. Ван спора је да ове могу одлучити да удруживање рада и средстава обаве преко радне или сложене организације удруженог рада. Сматрамо да нема препрека да то буде и пословна заједница или чак и интересна заједница материјалне производње. У случају када се основна организација не појављује непосредно као субјект повезивања, већ то чини преко радне, сложене организације или другог облика удруживања, мора се јасно назначити које су основне организације у саставу радне или сложене односно другог облика удруживања које се јављају као стварни носиоци права и обавеза из самоуправног споразума о повезивању. Ово, пре свега на страни производних организација јер је могуће да односи трајније пословне сарадње са одређеном прометном организацијом не постоје са свим основним организацијама у саставу једне радне, а поготову сложене организације која има хетерогену производну делатност. Из овога проистиче и могућност да једна радна организација закључи самоуправни споразум о трајној пословној сарадњи са више прометних организација обухватајући при том различите основне организације из свог састава. Такође, није супротно закону ако једна те иста основна односно радна организација закључи самоуправни споразум о трајној пословној сарадњи односно повезивању са више прометних организација, ако је наравно испуњен основни услов — постојања трајне пословне сарадње односно трајног пословања у елементима предвиђеним законом.

Позитивни прописи довољно разрађују појам прометних делатности, у области спољне трговине. Тако се, под прометним организацијама у смислу повезивања промета и производње, поред извозника и увозника робе на велико, подразумевају и делатности вршења спољнотрговинских

услуга у које спадају: шпедиција, међународни транспорт робе и путника, међународни саобраћајно-агенцијски послови, туристички послови, уговорна контрола квалитета и квантитета робе у међународном промету, извођење инвестиционих радова у иностранству, заступање страних фирми, посреднички и слични послови у спољнотрговинском промету, лучке услуге, послови јавних складишта, теглење, спасавање и вађење бродова, аеродромске услуге, поштанско-телеграфске услуге и послови међународних сојмова (чл. 54 и 67 Закона о промету роба и услуга са иностранством). С правом се поставља питање да ли се и такозвана сопствена трговинска мрежа у оквиру радне или сложене организације удруженог рада јавља као партнер повезивања у смислу изложених извора права, односно подлеже ли обавези коју у овом смислу прописује закон? На први поглед питање изгледа сувишно. Било би у природи ствари да се, бар у оквиру „сопствене“ радне организације односи између производних основних организација и прометне организације, односно између оваквих радних организација у оквиру сложене организације, заснивају на начелима трајне пословне сарадње у смислу Закона. То је и логика стварања „сопствене мреже“. Међутим, ствари не стоје увек тако, а односи и унутар радне и сложене, између ових двеју делатности, често не превазилазе оквире купопродајних односа. Отуда, законом би требало јасно утврдити обавезност успостављања оваквих односа и између прометних и производних организација унутар радне и сложене организације, када су испуњени законом предвиђени услови. Чак би оваква обавеза требало да постоји и када није у питању промет у већем обиму. Међутим, ово се не би могло односити на радну заједницу, када су њој поверени послови промета. Радна заједница, када су јој поверени послови промета, обавља то као свој радни задатак а односи са основним, односно радним организацијама у саставу радне односно сложене организације регулишу по начелима која уопште важе за однос радне заједнице и основних организација за које врше послове од заједничког интереса.

Најзад, у погледу броја субјеката између којих се заснивају односи трајног пословног повезивања, могуће је да их има више на једној или другој страни, при чему ће, највероватније, бити случај да се једна прометна организација повезује са више производних. Међутим, прописи не искључују и друге констелације, више прометних и више производних, па чак ни билатерални однос једне прометне са једном производном организацијом. Овај последњи однос биће правило када се однос повезивања остварује кроз облик трајне пословне сарадње, без удруживања рада и средстава кроз институционалне облике.

Услови повезивања

Питање услова успостављања трајне пословне сарадње између прометних и производних организација поставља се, као правно питање, у случају утврђивања постојања обавезе удруживања рада и средстава као начина остварења ове сарадње. Када наступа обавеза за наведене орга-

низације да успоставе овакве трајне облике пословне сарадње у виду удруживања рада и средстава. При том, као што смо указали, Устав ову обавезу налаже прометним организацијама. Међутим, као вишестрани (да не кажемо двострани) однос он се не може успоставити једнострано од стране прометних организација. Међутим, о условима повезивања промета и производње, односно организација удруженог рада ових области, има смисла говорити и када је у питању добровољно или необавезно повезивање. Законом утврђени услови за наступање обавезе повезивања, по својој природи су економски предуслови који оправдавају овај начин повезивања. Отуда, њихово присуство логично је и када се успостављање ове сарадње врши на добровољној основи.

Услови за наступање обавезе повезивања прометне организације са производном, а као што рекосмо и рационални услови за њихово добровољно повезивање јесу, према законским прописима два: (1) да постоји трајније међусобно пословање (Закон о удруженом раду чл. 71, став 1 и Закон о промету робе и услуга са иностранством (чл. 8 став 1) и (2) да је ово пословање у *већем обиму* (Поменута одредба Закона о промету робе и услуга). Појам трајнијег међусобног пословања, преузимања робе, снабдевања робом, пружање услуга, тј. ближе прецизирање наведених услова захтеваће свакако законско регулисање. У погледу спољнотрговинских послова, Савезно извршно веће је, на основу овлашћења из става 3 члана 8 Закона о промету робе и услуга са иностранством, својом Одлуком одредило да тај рок износи најмање 5 година (Сл. лист СФРЈ бр. 8 од 1978. године) (1).

И одређивање „већег обима” учешћа производне организације у промету односно пословању прометне организације остало је законом недоречено. За спољнотрговинску делатност, као и за елемент трајности, овлашћено је Савезно извршно веће да, на основу сагласности републичких и покрајинских органа, а на предлог Привредне коморе Југославије, пропише овај услов заправо његов минимум. Ово ће се морати одредити свакако различито за поједине области, па чак и гране, привреде. Учешће би могло бити у проценту од укупног обима промета или у промету појединих група производа па чак и неког производа појединачно. Основица за израчунавање за сваку годину унапред морала би се тражити у последње 2 — 3 године. Овај елемент би морао да буде еластичан, покретљив према променама у укупном обиму промета организација удруженог рада које се баве овим пословима. Минимум обима промета истовремено се јавља и као цензус за „улазак” односно удруживање у неку већ постојећу спрегу прометних и производних организација односно за приступање већ постојећем таквом споразуму. Отуда, ако се жели остварити начело јавности, односно отворености ових

(1) За област промета на велико и друге делатности унутрашњег промета не постоје законске одредбе. Сматра се да би тај рок морао да износи најмање годину дана. Чини нам се да је овај последњи рок прекратак. Он одговара пословању једне године, а то су обично рокови из купопродајних уговора. Отуда, сврха Закона би се постигла ако би се као услов за обављање промета на велико поставило успостављање трајније сарадње са производним организацијама (рецимо минимум 2 или 3 године. Овако, у тежњи да прометне организације на велико буду обухваћене законом иде се на релативни кратак рок који не одговара дугорочној сарадњи.

споразума, орган код кога се региструју ови споразуми требало би да периодично објављује билтен регистрованих споразума са основним подацима од значаја за потенцијалне приступнике. Има схватања да би требало омогућити да више производних организација могу удруживањем односно кумулирањем свог учешћа у промету одређене организације да испуне минимум обима и да, преко представника кога одреде, удруже рад и средства односно учествују у повезивању са одређеном прометном организацијом. Добро као идеја „отварања” постојећих и свако пословно интересантних, групација малим и средњим производним организацијама, ово решење оставља недореченим низ питања везаних за фактичко учешће у повезивању и с тим у вези за трајно удруживање рада и средстава

Облици повезивања

Као инструмент трајног повезивања прометних и производних организација Закон о удруженом раду наводи самоуправни споразум о удруживању или други самоуправни споразум (члан 71 став 1) док за повремено пословно повезивање ових организација наводи као инструмент уговор (чл. 71 став 2). Закон о промету роба и услуга са иностранством пак као инструмент обавезног повезивања спољнотрговинских и производних организација наводи ех аequо самоуправни споразум и уговор (члан 3). Оба наведена закона пак не говоре ближе о облицима у којима се остварује повезивање прометних и производних организација. Из општег правила односно и из самог уставног начела садржаног у члану 43 Устава, којим се организације из области промета и производње, које трајније пословно сарађују, обавезује на трајно удруживање рада и средстава и из наведених одредби о инструментима тог повезивања, произилази да су две групе правно-организационих облика кроз које се може остваривати трајна сарадња наведених организација. То су: а) поједини облици удруживања рада и средстава које познаје Закон о удруженом раду — до којих се долази самоуправним споразумом о удруживању, и б) удруживањем којим се не ствара никакав заједнички институционални статусни облик организовања већ се сарадња одвија на основу самоуправног споразума или уговора.

У прву групу облика удруживања спадају институционални облици до којих се долази удруживањем рада и средстава прометних и производних организација у један, као што је речено, од облика удруживања које предвиђа Закон о удруженом раду а који је адекватан овој сврси. Ако би покушали да проценимо који би то одговарајући облици били, могли би да закључимо следеће. То пре свега могу бити облици организација удруженог рада. Прометна и једна или више производних организација могу се удружити у радну или сложену организацију удруженог рада да би, на начелима Закона о удруженом раду о трајној пословној сарадњи прометних и производних организација, уредили своје односе. Погодни облици за остварење трајне пословне сарадње прометних и производних организација могу бити и неки шири облици удруживања, као

што су пословна заједница (члан 388 Закона), затим самоуправне интересне заједнице за вршење трговинских услуга (члан 380 став 2 Закона). То би могле бити и самоуправне интересне заједнице материјалне производње (чл. 389 Закона). У ове облике свакако треба сврстати и Заједнице удруженог рада за међусобну планску и пословну сарадњу (чл. 395 Закона). Као могућу садржину споразума о удруживању у ову заједницу Закон предвиђа и „заједничко укључивање у међународну поделу рада и наступање у размени робе са иностранством“.

Други облик удруживања, који не води стварању нових субјеката, били би споразуми или уговори о трајној пословно-техничкој сарадњи. Код овог облика циљеви трајне пословне сарадње односно повезивања прометних и производних организација остварују се споразумом или уговором а стручни послови у вези са сарадњом поверавају се једној од радних заједница учесника споразума односно уговорача.

Начела и елементи повезивања

Утврђивање начела повезивања прометних и производних организација има само онда сврху ако су она у функцији успостављања односа који не само формално већ и садржински одговарају ономе што се обично назива имплицитном Законом. Отуда, повреда таквих начела давала би места било ревизији било поништењу споразума односно уговора. Ревизија би уследила на захтев учесника чије је право повређено док би поништај могли да траже и носиоци јавног, друштвеног интереса као што су друштвени правобранилац самоуправљања, надлежни орган скупштине општине, итд. При овоме могући су и гранични случајеви да повреда једног принципа односно начела даје места и ревизији од стране учесника а да у одређеним случајевима представља повреду општег интереса.

У начела која дају места ревизији споразума односно уговора спадају: начело слободе удруживања, начело равноправности учесника и равноправног третмана. Мада постоји обавезност стварања трајног односа повезивања, прометне и производне организације слободно одлучују о томе која ће средства и како ће удружити рад и средства. Мада на први поглед противуречи обавезном удруживању, учесници промета слободни су и у избору партнера с којим ће се трајно повезати. Од више постојећих партнера производна организација, а такође и прометна, могу се одредити за једну са којом ће створити односе трајне повезаности. Закон не садржи инструменте којима се један фактички трајни однос пословне сарадње претвара у правни однос трајног удруживања рада и средстава. Једина принуда коју прописи садрже јесте у условљавању вршења спољнотрговинске делатности ако није успостављен неки облик трајне пословне сарадње кроз удруживање рада и средстава. Подвргавање одређених ситуација под привредни преступ опет не доводи до неког принудног стварања одређеног облика удруживања рада и средстава. У том смислу учесници промета слободно удружују рад и средства. Равноправност се

огледа у праву учесника да са истим правима учествују у одлучивању о заједничком пословању и распоређивању и расподели заједничког прихода и заједничког дохотка. Иста права подразумева у сразмери са уложеним радом.

У другу групу начела чија повреда повлачи могућност поништаја споразума односно уговора спадају: начело поштовања јединства југословенског тржишта, начело отворености споразума, начело трајности споразума односно сарадње. Прва два начела јесу у ствари препрека монополском повезивању и картелисању. Тој сврси служи и начело отворености споразума. Под истим условима споразум односно уговор треба да буде доступан приступању других заинтересованих организација. Наравно, ово у условима постојања за то потребних пословно-производних претпоставки (капацитет производње, озбиљности понуде приступања — на пример могло би се одбити симболично приступање неке организације која нуди несразмерно мало учешће рада и средстава у односу на своје капацитете). Начело трајности спада у ову групу јер би недовољно трајни споразуми представљали изигравање сврхе обавезног удруживања. Отуда, споразуми закључени на рок краћи од законског били би ништави.

Под елементима повезивања подразумевамо питања у којима треба да се постигне трајна пословна сарадња. Можемо их поделити на обавезне и факултативне. Непостојање обавезних елемената чинило би споразум односно уговор манљивим.

Који су обавезни елементи самоуправног споразума или уговора о повезивању прометних и производних организација, треба извући из одредби члана 43. Устава, чл. 71 — 79, а посебно члана 72 Закона о удруженом раду и члану 8 Закоча о промету робе и услуга са иностранством. Најидикативнији је свакако члан 72 Закона о удруженом раду који набраја шта самоуправни споразум о повезивању треба „нарочито“ да садржи. Међутим, ни у овом члану није назначено који су од наведених елемената битни. Покушаћемо да укажемо које елементе сматрамо битним са разлога што би даље законско регулисање морало то изричито да одреди. На тај начин би се омогућило да се већ код регистрације, а касније и од стране органа друштвеног надзора, обезбеди садржинско остваривање начела сарадње која утврђују Устав и закони. Како члан 72 не чини разликовање битних од небитних елемената наведеног споразума, ову разлику чинимо на основу осталих наведених одредби Устава и закона.

Битним елементима самоуправног споразума о удруживању рада и средстава прометних и производних организација сматрамо: (1) начин утврђивања заједничке политике производње и промета робе или услуга који су предмет сарадње и с тим у вези заједничко планирање; (2) заједничко сношење ризика; (3) утврђивање начина остваривања узајамне одговорности за унапређење производње и промета из заједничког пословања; (4) основи и мерила за распоређивање заједничког прихода из заједничког пословања односно заједничког дохотка, ако је савезним законом тако одређено; (5) начин усаглашавања ставова о

пословима из заједничког пословања; (6) заједничка средства или фондови.

Сматрамо небитним елементима, иако их наведени члан 72 предвиђа; (1) начин решавања спорова из заједничког пословања; (2) услови и начин раскидања самоуправног споразума. Закон не помиње, а као небитни елементи могу се сврстати и (3) заједнички органи; (4) поступак приступања споразуму; (5) заједнички самоуправни акти, итд.

(1) Заједничка политика производње и промета робе и услуга утврђује се тако што се у споразуму о дугорочној сарадњи утврђује предмет те сарадње и акти којима ће се ова сарадња остварити. У такве акте спада пре свега заједнички самоуправни споразум о основама плана производне и прометне организације и самоуправни споразум или уговор о годишњим међусобним правима и обавезама на основу плана дугорочне сарадње.

Заједнички самоуправни споразум о основама плана требало би да садржи: врсту робе или услуга који су предмет заједничког пословања, као и њихова количина и квалитет; послови развоја и пословне политике укључујући и планирање развоја производних капацитета, начин и обим удруживања средстава за остварење заједнички планираног развоја капацитета, обим обртних средстава која се удружују за заједничко пословање, начин образовања и политика цена, начин покривања заједничког ризика. Самоуправни споразум, уговор или чак и неки други акт којим се утврђују међусобне годишње обавезе требало би да садржи обим производње и продаје планиран за годину у питању, асортимана, квалитет и рокове испоруке односно извршења услуга, средства за обезбеђење производње и продаје, начин утврђивања цене и трошкова. У складу са овим плановима учесници споразума треба да усагласе своје планове и програме развоја и годишње планове.

(2) Према члану 74 Закона о удруженом раду, у погледу заједничког ризика треба нарочито утврдити: за случај да се не оствари планирача производња или промет сношење ризика; за случај да се не оствари или се само делимично оствари наплата потраживања из заједничког пословања или дође до доцње са наплатом; за случај да се капацитети производње и промета са којим учествују у заједничком пословању непотпуно користе. Поред услова, мерила и начина сношења ризика учесници споразума образују заједнички фонд ризика. При овоме је битно питање сношења ризика евентуално насталог губитка због разлога који су наведени а који се не могу приписати у кривицу било ког учесника. Као један од могућих начина, који се иначе и предпоставља, јесте сношење губитака у сразмери учешћа у заједничком приходу. Споразумом се може одредити и било који други начин учешћа. Од покрића губитака треба разликовати случајеве умањења планираног укупног прихода односно дохотка. За тај случај треба предвидети начин сразмерног умањења учешћа у заједничком приходу или који други начин регулисања овог умањења. Под самим појмом ризика подразумевају се промене услова на домаћем или страном тржишту (економски услови пословања, скок и пад цена, итд.), промена економских, фискалних и других инстру-

мената, курсева девиза, режима увоза и извоза у земљи и иностранству и друге привредно-управне мере, као и политички ризици (немири, грађански или други ратови, итд.). Споразумом се могу предвидети и други посебни ризици за које учесници сматрају да могу довести до умањења дохотка или наступања губитка.

(3) Утврђивање заједничке одговорности за унапређење производње и промета из заједничког пословања може бити и саставни део заједничког плана развоја. Посебно га наводимо јер члан 72 Закона о удруженом раду издаваја ово питање. Битно је при овоме утврдити и санкције, пре свега могућност иступања из споразума и повлачења средстава ако се предвиђени развој не остварује кривицом једног учесника.

Прописи не предвиђају посебно питање одговорности за заједничко пословање према трећим лицима. Ово је сувишно посебно назначити, када се сарадња одвија у некој од постојећих организационих, статусних облика удруживања (радну, сложену организацију, пословну заједницу) јер одредбе Закона о удруженом раду предвиђају обавезу да се облик одговорности за ове организације утврди у њиховој фирми. Питање се може поставити када је у питању други облик остварења сарадње (на пример уговор). Тада и ово питање треба решити споразумом.

(4) Заједнички приход и доходак свакако су најосетљивије и, до сада, најмање разјашњено питање ове сарадње. Одговор пре свега треба да дају економисти. Ова питања се морају, пре свега, уредити у складу са чланом 68 и 69 Закона о удруженом раду. На њих уостаом упућују и одредбе Закона које се односе на повезивање промета и производње. Приликом утврђивања основа и мерила морају се узети у обзир трајнији односи, по правилу за период средњорочног плана. Три су основна могућа начина остваривања заједничког прихода и то преко прометне организације. То су: (1) заједнички приход из продаје производа или пласирања услуга који су предмет заједничке сарадње; (2) заједнички приход из увоза за потребе производне организације односно која пружа услуге и (3) заједнички приход из заступања или посредовања која обави прометна организација у складу са споразумом о заједничкој сарадњи. При том, у заједнички приход улазе и остварене компензације, регреси и друге бенефиције које пружа привредни систем у вези са конкретним прометом. Ближе одређивање основа и мерила свакако је ствар споразума и законом не би требало укалупити ове односе. Основи за распоређивање заједничког дохотка могу бити тржишне цене, договорене цене, процентуално учешће у заједничком дохотку у сразмери са учешћем у заједничком пословању или друга мерила која утврде учесници споразума. Мада се у дискусијама помињала и могућност да се заједнички приход остварује и у производним организацијама које успостављају трајни облик сарадње са прометном организацијом, законски текстови не помињу ову могућност већ полазе од предпоставке остваривања заједничког прихода у прометној организацији као крајњем реализатору заједничког пословања.

Закон, на првом месту помиње учешће у заједничком резултату пословања кроз заједнички приход. Међутим, став 1 члан 72 Закона о

удруженом раду, као што је већ указано, допушта да се законом као основа утврди учешће у заједничком дохотку. У том случају применила би се одредба става 2 члана 67 Закона о удруженом раду, што предпоставља коришћење средстава од стране учесника споразума које даје право учешћа заједничком дохотку од стране основних организација које су удружиле средства.

(5) Начин усаглашавања ставова битан је елеменат јер представља начин одлучивања о питањима заједничког пословања. То може бити и преко заједничког органа који се образује на делегатском принципу. Сам орган може бити образован у форми најширег самоуправног органа скупштине, или одбора, савета или неког другог ужег тела.

Делокруг заједничких органа треба препустити самоуправном споразуму. Нема препрека да се овим органима повери и право одлучивања о одређеним питањима заједничког пословања из сфере пословања функције. Усаглашавање ставова као начин одлучивања обавезно је за питања која се односе на вршење неотуђивих права радника која они остварују у основним организацијама (о дохотку, о удруживању средстава, итд.). О другим питањима може се предвидети и други начин одлучивања, већном гласова, простом или квалификованом.

(6) Начин решавања спорова сврстали смо у небитне елементе јер, уколико учесници споразума не предвиде начин решавања спорова, за исте је надлежан суд удруженог рада. Могуће је и корисно да учесници споразума предвиде начине споразумног решавања искрслих спорова, на пример путем унутрашњих арбитража.

(7) О заједничким органима, већ је било речи. Њихово посебно издавање у небитне елементе учињено је због чињенице да њихово изричито регулисање споразумом није предвиђено као обавеза.

(8) Поступак приступања споразуму важно је регулисати иако није битан елеменат споразума. Ово нарочито из разлога што Закон прокламује отвореност споразума. Међутим, то не значи обавезу примања новог учесника по сваку цену и када нема за то потребних економских предпоставки. Ово ће се поставити свакако у случају прихватања начела вишестраног учешћа субјеката и на страни прометних и на страни производних организација. Капацитети са којима учесници располажу могу бити недовољни за све учеснике у случају слободног приступања. Постављају се и питања процедуралне природе. Ко на који начин утврђује постојање захтева? Ко ме се потенцијални приступник има обратити? Како се доноси одлука о приступању, је ли довољна једнострана одлука самоуправног органа организације која приступа или је потребна и, макар и декларативна сагласност потписника споразума. Затим и питање лица која потписују споразум, јер ће се исти закључивати у писменој форми (то би требало да се пропише законом) такође треба регулисати.

(9) Најзад, остварење трајне пословне сарадње захтева као што се видело из досадашњих излагања, и доношење више самоуправних општих аката. То су: самоуправни споразум о трајној пословној сарадњи; заједнички самоуправни споразум о основама средњорочног плана учесника;

самоуправни споразум или уговор о годишњем или другом периоду заједничког пословања. У случају образовања неког од институционалног облика удруживања рада и средстава, што ће бити правило, потребна су и сва самоуправна општа акта која захтева конституисање ових организација.

Други облици повезивања и сарадње

Други облици повезивања и сарадње организације удруженог рада (који се не могу сврстати у удруживање рада и средстава) ради сарадње и иступања на иностраном тржишту јесу различити облици трајног институционалног повезивања, као што су: (1) обавезно организовање у секције Привредне коморе Југославије (2) учлањавање у самоуправну интересну заједницу за економске односе са иностранством, и споразумевање и договарање о одређеним питањима обављања спољнотрговинског промета као што су: (1) споразум о заједничком иступању на одређеним тржиштима; (2) самоуправни споразум о контингентима за увоз робе, (3) уговор о удруживању девиза.

а) Организовање у секције Привредне коморе

Законом о промету роба и услуга са иностранством (члан 73) организације удруженог рада које врше послове спољнотрговинског промета обавезно се организују у секције за унапређење економских односа са иностранством у Привредној комори Југославије. У оквиру ових секција организације у питању утврђују начин организовања иступања у одређеној земљи или групи земаља, утврђују опште услове пословања, анализирају стање и обавештавају се о кретањима на страном тржишту, прате и усмеравају рад заједничких привредних представништва у иностранству и остварују сарадњу са координационим одбором при Савезном извршном већу односно при надлежном органу републике или покрајине. Секције се образују за одређену земљу или групу земаља. У вршењу својих задатака секције могу доносити обавезне закључке и одлуке на начин и под условима утврђеним Статутом Привредне коморе Југославије и општим актом секције. Обавезни закључци које доносе секције могу бити само из делокруга јавних овлашћења Привредне коморе. Ови закључци и одлуке обавезују и чланове који нису били присутни седници секције на којој је донет закључак односно одлука или су били против њеног доношења.

б) Самоуправне интересне заједнице за економске односе са иностранством

Законом о девизном пословању и кредитним односима са иностранством (чл. 12 и 13) и законима република (Закон о самоуправној интерес-

ној заједници за економске односе са иностранством СР Србије) оснивају се самоуправне интересне заједнице за економске односе са иностранством са задатком да чланови заједнице, у оквиру ње, усклађују међусобне интересе и односе у економским односима са иностранством и у остваривању права и обавеза у девизном систему мера за спровођење заједничке девизне политике, платног биланса и девизног биланса Југославије, договарања увоза робе и услуга и другог одлива девиза, утврђивања критеријума за стицање права на куповину девиза на девизном тржишту, утврђивање критеријума за остваривање права задуживања у иностранству или девизног кредитирања иностранства).

Чланови заједнице могу бити основне и друге организације удруженог рада, самоуправне интересне заједнице и друге самоуправне организације и заједнице, банкарске организације, задруге и друга друштвена правна лица. Удруживање се врши у републичке односно покрајинске заједнице према седишту организације а услов је да организације у питању остварују или користе девизе. Заједнице остварују сарадњу са одговарајућим органима друштвено-политичке заједнице путем давања мишљења и предлога на одговарајуће акте ових органа и припремају предлоге пројекције платнобилансних и девизнобилансних позиција Републике, односно покрајине у платном, односно девизном билансу Југославије. Органи друштвено-политичке заједнице су дужни да саслушају мишљења Заједнице.

Своје послове и задатке заједница остварује путем самоуправних споразума за које се поступак доношења утврђује статутом заједнице.

Орган управљања заједнице образује се на делегатском принципу у виду скупштине. У заједници се образује и извршни одбор као извршни орган а заједница има и председника који је представља и заступа, врши у ствари функцију пословодног органа.

в) Самоуправни споразум о заједничком иступању на иностраном тржишту

Законом о промету роба и услуга са иностранством (чл. 5, 74 и 75) предвиђа се могућност да организације удруженог рада могу, самоуправним споразумом, уређивати вршење спољнотрговинског промета на одређеним иностраним подручјима. Одређена питања овог и ширег круга интереса у области вршења послова са иностранством могу се уређивати и друштвеним договором организација удруженог рада, самоуправних заједница, комора, општих удружења и друштвено-политичких заједница и организација.

Предност споразума о заједничком иступању могу бити: заједничко организовање извоза или увоза, заједничко наступање на страном тржишту уз одређивање координатора односно носиоца посла за извршење самоуправног споразума, удруживање средстава и образовање заједничких фондова са одређеном наменом ради унапређења спољнотрговинског промета.

Савезно извршно веће може вршење спољнотрговинских послова на одређеном тржишту или одређеном робом или вршење услуга, ако организације удруженог рада не покрену поступак за закључивање споразума, регулисати прописима. Извршно веће може то учинити и у случају постојања споразума ако нађе да се споразумом не обезбеђује потребна сарадња, односно, доводи у питање структура робне размене са иностранством и извршавање трговинских и платних споразума и других међународних уговора којима се регулише спољнотрговински промет.

г) Самоуправни споразуми о контингентима за увоз робе

Законом о промету роба и услуга са иностранством (члан 27) предвиђа се да одређена роба може, ради обезбеђења спровођења политике развоја Југославије, бити стављена под режим увозних контингената. Овим контингентима се одређује обим увоза поједине робе за одређени временски период, било по количини било по вредности (робни и девизни контингенти). Контингенти се утврђују самоуправним споразумима које закључују организације удруженог рада — произвођачи, потрошачи и увозници односне робе или организације удруженог рада у оквиру заједница удруженог рада за међусобну планску и пословну сарадњу. Ако пак постоје више оваквих заједница или сви интересенти у питању нису удружени у заједнице, самоуправни споразум закључују само организације које нису удружене. По правилу контингенти се утврђују за период од године дана а може се, прописом Савезног извршног већа одредити и за дужи временски период. Ако у року који одреди Савезно извршно веће не дође до закључења самоуправног споразума о контингентима, исте ће одредити само Веће. Само изузетно Савезно извршно веће може детектно одредити контингенте и без претходног покушаја самоуправног споразумевања субјеката у питању.

д) Уговор о удруживању девиза

Законом о девизном пословању и кредитним односима са иностранством (чл. 68 став 2, 122, 153 и 132 став 2) као облик сарадње организација удруженог рада у извршавању самоуправних споразума или уговора о дугорочној производној кооперацији, о заједничким улагањима у земљи и иностранству, о пословно-техничкој сарадњи, давању гаранција у спољнотрговинском пословању, предвиђа се и уговор о удруживању девиза. Ово удруживање се може вршити и у оквиру самоуправних споразума којима се остварују други облици сарадње. Постојање оваквог уговора услов је за давање гаранција и других облика јемства од стране одређених организација и заједница (члан 153 став 1 Закона).

Изложеним облицима не исцрпљују се и други облици повезивања организација које врше спољнотрговински промет. Тако, уговори о пос-

ловно-техничкој сарадњи, иако нису, када им је предмет сарадња у земљи, непосредно усмерени на спољнотрговински промет, могу обухватити и сарадњу на спољнотрговинском тржишту. Међутим, како овај вид сарадње не сматрамо специфичним само за спољнотрговински промет, и како спољнотрговинска сарадња може бити предмет скоро свих статусних споразума, то смо сматрали да наша излагања треба да ограничимо на изложене облике. Такође, нисмо обухватили неке облике чије је увођење у току (банка за међународну економску сарадњу) сматрајући да до коначног одлучивања односно опредељивања за овакву форму сарадње и до коначног уређивања садржине рада такве организације, свако изношење било којих предложених решења може унети и дезинформацију.

др Владимир Јовановић